

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 9 (2019)

9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Μαθητές με αποκλίνουσες συμπεριφορές στο σχολείο

Ειρήνη Τσομπόλη

doi: [10.12681/edusc.3177](https://doi.org/10.12681/edusc.3177)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσομπόλη Ε. (2020). Μαθητές με αποκλίνουσες συμπεριφορές στο σχολείο. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 9, 851–860. <https://doi.org/10.12681/edusc.3177>

Μαθητές με αποκλίνουσες συμπεριφορές στο σχολείο

Ειρήνη Τσομπόλη

Φιλολόγος- Ειδική Παιδαγωγός

eirini_tsob@hotmail.com

Περίληψη

Η αποκλίνουσα συμπεριφορά των μαθητών ταλανίζει ολοένα και περισσότερο την εκπαιδευτική κοινότητα και τα τελευταία έτη έχει εντατικοποιηθεί η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, που αφορά τα προγράμματα πρόληψης και παρέμβασης της σχολικής βίας και οφείλεται στις αποκλίνουσες συμπεριφορές. Η εκδήλωση αποκλίνουσας συμπεριφοράς εμφανίζεται σε παιδιά όλο και μικρότερης ηλικίας, φαινόμενο εξαιρετικά ανησυχητικό που πρέπει να απασχολήσει όλη την κοινωνία και όχι μόνο τους εκπαιδευτικούς φορείς. Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να παρουσιάσει τα χαρακτηριστικά των μαθητών με αποκλίνουσα συμπεριφορά, να προσδιορίσει τα αίτια και να αναφέρει τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης των εν λόγω συμπεριφορών. Η συγγραφή της εργασίας μου στηρίχτηκε στην αναζήτηση βιβλίων και ερευνών στο διαδίκτυο, οι οποίες περιείχαν μεγάλα δείγματα συμμετεχόντων. Αποκλείστηκαν πιλοτικές και πειραματικές έρευνες. Τα προγράμματα παρέμβασης που βασίζονται στο συμπεριφορισμό και τη μίμηση προτύπων είναι αποτελεσματικότερα στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, ενώ για μεγαλύτερες βαθμίδες οι πιο αποτελεσματικές μέθοδοι βασίζονται στην εμπλοκή των εφήβων, στη διαπραγμάτευση και τη λήψη αποφάσεων με τη συναίνεση όλων των μαθητών. Τα προγράμματα πρόληψης ωστόσο, βοηθούν τους μαθητές να μην εκδηλώνουν αποκλίνουσες συμπεριφορές, καλλιεργώντας ένα θετικό και υποστηρικτικό κλίμα για τις ανάγκες των μαθητών.

Λέξεις- Κλειδιά

αποκλίνουσα συμπεριφορά; προγράμματα πρόληψης και παρέμβασης

Abstract

Introduction:

Student's deviant behavior beset the educational community all the more and teachers' training, which include prevention and intervention programs against school violence, has been intensified in the past years. The occurrence of divergent behavior occurs in younger children, a phenomenon that is extremely worrying for all society and not just educational institutions. The goal of this current study is to present the characteristics of the students who have deviant behavior, to define the causes and to report ways to prevent and intervene those behaviors. The writing of my study was counted on the research of books and studies on the Internet, which consisted of great samples of participants. Pilot and experimental investigations were excluded. Intervention programs which are based on behaviorism and coping models, are more effective in the first classes of the primary school. About the higher grades, the most efficient methods count on the teenagers' involvement, the

negotiation and the receiving of decisions with the consent of all the students. Prevention programs however, help the students to not express deviant behaviors, cultivating a positive and supportive mood for the students' needs.

Keywords

deviant behavior; prevention; interventions programs

1.Εισαγωγή

1.1.Ορισμός

Η καλύτερη κατανόηση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς προϋποθέτει την εννοιολογική προσέγγιση του όρου «συμπεριφορά». Ως συμπεριφορά νοείται κάθε πράξη ή αντίδραση ενός παιδιού, η οποία μπορεί να παρατηρηθεί, καθώς και η εκδήλωσή της, μέσω της οποίας δηλώνονται οι προθέσεις του τόσο απέναντι στο περιβάλλον του όσο και απέναντι στον ίδιο του τον εαυτό (Χρηστάκης, 2010). Μία συμπεριφορά μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανεπιθύμητη ή ακόμα και προβληματική αν ενοχλεί και προκαλεί δυσάρεστες καταστάσεις και συναισθήματα στο ίδιο το παιδί αλλά και στα πρόσωπα που το περιβάλλουν (Καλαντζή-Αζίζη, 1985). Συνεπώς, αποκλίνουσα είναι οποιαδήποτε συμπεριφορά δε συνάδει με την ηλικία ενός παιδιού και προκαλεί τη σύγκρουση του με το κοινωνικό σύνολο, τη μείωση της αυτοεκτίμησής του και φυσικά τη μαθητική αποτυχία (Μάνος, 1998). Επεκτείνοντας τη σχολική διάσταση που δίνει ο Μάνος (1998) στην αποκλίνουσα συμπεριφορά, ο Κουρκούτας (2007) τη θεωρεί ως τον πιο σημαντικό παράγοντα της δυσκολίας προσαρμογής των μαθητών σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Η ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί λοιπόν να είναι συνηθισμένη, ασυνήθιστη, αποδεκτή και μη αποδεκτή ανάλογα με τις υπάρχουσες κοινωνικές νόρμες. Συνεπώς είναι άρρηκτα δεμένη με το κοινωνικό πλαίσιο που την περιβάλλει, στην προκειμένη περίπτωση το σχολείο, και μπορεί να επηρεάσει τόσο το κλίμα του όσο και τις διαπροσωπικές σχέσεις που διαμορφώνονται μέσα σε αυτό (Κανδαράκης, 2004).

1.2.Χαρακτηριστικά μαθητών με αποκλίνουσα συμπεριφορά

Ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι οι μαθητές με αποκλίνουσα συμπεριφορά εμφανίζουν πολύ χαμηλές εκπαιδευτικές επιδόσεις, υψηλά ποσοστά σχολικής αποτυχίας, φτωχές κοινωνικές σχέσεις και μεγάλες συναισθηματικές δυσκολίες. Τα παιδιά παρουσιάζουν ελλείψεις στην ανάπτυξη βασικών λεκτικών δεξιοτήτων που εικάζεται ότι συνδέονται με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στις κοινωνικές σχέσεις τους με γονείς, δασκάλους και συνομήλικους. Παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά δυσλειτουργικών διαπροσωπικών στρατηγικών, που χαρακτηρίζονται από πολλές επιθετικές απαντήσεις και λιγότερο επιβεβαιωτικές θετικές κοινωνικές απαντήσεις. Επίσης παρουσιάζουν πολύ χαμηλή αυτοεκτίμηση, έχουν παραμορφωμένη αντίληψη για τον εαυτό τους και αρνούνται να αναπτύξουν θετικές κοινωνικές συμπεριφορές. Ο θυμός και η οξυθυμία είναι οι κυριότερες θυμικές

τάσεις των παιδιών με αποκλίνουσες συμπεριφορές. Τέλος, τα παιδιά αυτά εμφανίζουν καταθλιπτικές τάσεις που μπορεί να συνδέονται με εσωτερικές εντάσεις και συγκρούσεις, συσσωρευμένα άγχη, αλλά και ελλειμματικό συναίσθημα που σχετίζεται με τον τρόπο ανατροφής τους. (Κουρκούτας 2007, σ.53-69)

1.3. Παράγοντες που επιδρούν στην ενίσχυση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς

Οι παράγοντες που επιδρούν στην ενίσχυση προβληματικών συμπεριφορών μπορεί να είναι εγγενείς, δηλαδή οργανικής προέλευσης (για παράδειγμα υπερκινητικότητα, χαμηλή νοημοσύνη, συναισθηματικές διαταραχές, ψυχοπαθολογία) ή περιβαλλοντικής φύσης (διαταραγμένο οικογενειακό περιβάλλον, απρόσωπο και μη ευέλικτο σχολικό περιβάλλον και τέλος, το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο). (Πουρσανίδου, 2016)

Η επίμονη αντικοινωνική συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή συχνά προηγείται στην παιδική ηλικία όπου υφίσταται παραβατική συμπεριφορά. Το επιθετικό σύνδρομο τόσο στα παιδιά όσο και στους ενήλικες έχει προηγουμένως συσχετιστεί με ανωμαλίες στις περιφερειακές αντιδράσεις του στρες. Η συγκέντρωση κορτιζόλης (η οποία συνεργάζεται με τη αδρεναλίνη στη λειτουργία της βραχείας μνήμης) ίσως αντανάκλα ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις στον υποφυσιακό επινεφριδικό υποθάλαμο που αποτελεί τη βάση για τάση προς την επιθετικότητα, την κοινωνικοποίηση και την προσαρμογή στο στρες.

Η σχέση μεταξύ συγκέντρωσης της κορτιζόλης με τα επίπεδα επιθετικότητας ελέγχθηκε σε 38 έφηβα αγόρια. Η επίμονη επιθετικότητα μετρήθηκε με την εκτίμηση των συμπτωμάτων της παραβατικής συμπεριφοράς σε 4 ετήσιες κλινικές αξιολογήσεις και οι υποψήφιοι έφηβοι με επιθετική συμπεριφορά σε 2 ετήσιες κλινικές αξιολογήσεις. Τα επίπεδα κορτιζόλης μετρήθηκαν κατά τη διάρκεια του 2^{ου} και 4^{ου} έτους της μελέτης. Τα αποτελέσματα ήταν πως τα χαμηλά επίπεδα κορτιζόλης συσχετίστηκαν με πρόωμη έναρξη και εμμόνη στην επιθετικότητα. Τα αγόρια λοιπόν με χαμηλά επίπεδα κορτιζόλης ξεπέρασαν 3 φορές σε αριθμό τα επιθετικά συμπτώματα και χαρακτηρίστηκαν 3 φορές πιο επιθετικά από τα αγόρια που είχαν υψηλότερα επίπεδα κορτιζόλης. Συμπεραίνουμε επομένως πως τα χαμηλά επίπεδα αδρεναλίνης συνδέονται με σοβαρή και επίμονη επιθετικότητα. (Keith McBurnett, Benjamin B. Lahey, Paul J. Rathouz, & Rolf Loeber, 2000)

Από την άλλη, η χαμηλή σχολική επίδοση και η νοητική υστέρηση συσχετίζονται με αυξημένο κίνδυνο νεανικής παραβατικότητας. Αυτή η τάση έχει βρεθεί σε έρευνες που έχουν δείξει πως τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και νοητική υστέρηση έχουν αυξημένο κίνδυνο να αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά. Αρκετοί ερευνητές από την άλλη έχουν αναφέρει πως η σχολική αποτυχία ίσως οδηγήσει σε αυξημένα ποσοστά παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς τα παιδιά που αντιμετωπίζουν μαθησιακά προβλήματα είναι λιγότερο δεμένα με τον κοινωνικό τους περίγυρο ή αισθάνονται απομονωμένα, αναστατωμένα είτε έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση. Μία διαφορετική εξήγηση ωστόσο είναι ότι ο συσχετισμός μεταξύ σχολικής αποτυχίας και παραβατικότητας ίσως να μην υφίσταται και να προέρχεται από κοινούς προηγούμενους παράγοντες οι οποίοι συνδέονται με αυξημένο κίνδυνο ακαδημαϊκών προβλημάτων αλλά και με αυξημένο κίνδυνο παραβατικότητας. Αυτοί οι παράγοντες ίσως συμπεριλαμβάνουν συμπεριφορές με πρώιμες παραβατικές ενδείξεις. (David M. Fergusson, 1995) Μία ομάδα 1.265 παιδιών στη Νέα Ζηλανδία, μελετήθηκαν στη γέννησή τους, στην ηλικία των 4 μηνών, του ενός έτους και μία φορά κάθε έτος μέχρι την ηλικία των 15 ετών με τη μέθοδο των συνεντεύξεων των γονέων τους, των ερωτηματολογίων που δίνονταν στους

καθηγητές τους, των τεστ που υπόκειντο οι ίδιοι οι μαθητές και άλλες μεθόδους, έτσι ώστε να διαπιστωθεί αν υπάρχει αιτιώδης σχέση μεταξύ επιθετικής και παραβατικής συμπεριφοράς και χαμηλής σχολικής επίδοσης. Τα αποτελέσματα εντέλει έδειξαν πως τόσο η πρώιμη παραβατική συμπεριφορά, όσο ο χαμηλός δείκτης νοημοσύνης, μπορούν να προκαλέσουν προδιάθεση στα παιδιά και για χαμηλή σχολική επίδοση και για αυξημένα ποσοστά παραβατικότητας. (David M. Fergusson, 1995)

2. Προγράμματα πρόληψης της ψυχικής υγείας στο σχολείο

Τα προγράμματα πρόληψης της ψυχικής υγείας διακρίνονται σε πρωτογενή, σε δευτερογενή και σε τριτογενή. Τα πρωτογενή προγράμματα απευθύνονται σε όλο το μαθητικό πληθυσμό (π.χ. σε όλους τους μαθητές κάποιων τάξεων, ενός σχολείου, μιας σχολικής περιφέρειας ή των σχολείων μιας κοινότητας) και στοχεύουν στην προαγωγή της ψυχικής υγείας, την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης, την ενδυνάμωση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων και τη δημιουργία θετικού και υποστηρικτικού κλίματος για όλους τους μαθητές. Τα δευτερογενή προγράμματα απευθύνονται σε μαθητές που εμφανίζουν προβλήματα ή εκδηλώνουν συναισθηματικές ή κοινωνικές διαταραχές. Τέλος, τα τριτογενή προγράμματα αφορούν μαθητές με διαγνωσμένες διαταραχές και ειδικές ανάγκες. (Χατζηχρήστου, 2011)

3. Παρεμβατικά προγράμματα πρωτογενούς & δευτερογενούς πρόληψης

Για να ενισχυθεί η μαθησιακή επιτυχία και να αποφευχθούν αποκλίνουσες συμπεριφορές κρίνεται αναγκαίο αρχικά να ενισχυθεί η κοινωνική και συναισθηματική διάσταση της μάθησης στο σχολείο, έτσι ώστε μέσω της σχολικής προσαρμογής να επέλθει η σχολική επιτυχία και η προαγωγή των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των μαθητών. Βασικές δεξιότητες της Κοινωνικής και Συναισθηματικής Αγωγής στο σχολείο είναι η αυτογνωσία, η κοινωνική αντίληψη, η λήψη υπεύθυνων αποφάσεων, η αυτοδιαχείριση και η διαχείριση σχέσεων. Τα τελευταία έτη έχουν εφαρμοστεί κατά καιρούς διάφορα προγράμματα παρέμβασης, στοχεύοντας στους τομείς που προαναφέρθηκαν. Χαρακτηριστικά προγράμματα είναι τα ακόλουθα: το Πρόγραμμα για την Προαγωγή Εναλλακτικών Νοητικών Στρατηγικών (PATHS: Promoting Alternative Thinking Strategies Curriculum), το Πρόγραμμα «Μπορώ να Λύσω τα Προβλήματα» (I Can Problem Solve Program), το Πρόγραμμα για την Κοινωνική Λήψη Αποφάσεων/ Κοινωνική Επίλυση Προβλήματος (SDM/SDS: Social Decision Making/ Social Problem Solving Project), το Πρόγραμμα για τη Δημιουργική Επίλυση Συγκρούσεων (RCCP: Resolving Conflict Creatively Program), προγράμματα μαθησιακής υποστήριξης, προγράμματα παρέμβασης για την υποστήριξη των παιδιών σε μεταβατικά στάδια ή κρίσεις και τέλος προγράμματα αγωγής υγείας. (Χατζηχρήστου, 2011)

Η παραβατική και η εναντιωματική συμπεριφορά συχνά οδηγεί στην επιβολή ποινών και τιμωριών που φτάνουν ως την αποβολή από το σχολείο. Η αποβολή ως πειθαρχικό μέσο, προκαλεί μια αυξανόμενη ανησυχία μεταξύ των ερευνητών. Μελέτες δείχνουν ότι οι μαθητές που αποβάλλονται συχνά από το σχολείο διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να αντιμετωπίσουν πλήθος ακαδημαϊκών και ψυχοκοινωνικών προβλημάτων στη διάρκεια της ζωής τους.

Πρόσφατα η αμερικανική κυβέρνηση κάλεσε τους εκπαιδευτικούς να μειώσουν τις αποβολές από το σχολείο και να αναπτύξουν νέες στρατηγικές πειθαρχίας που θα κρατούν τους νέους στο σχολείο μειώνοντας τη σχολική διαρροή. Τα στοιχεία δείχνουν ότι προληπτικές συμπεριφορικές παρεμβάσεις μπορούν να μειώσουν τα προβλήματα πειθαρχίας. Πράγματι, μια ποικιλία από υψηλά προγράμματα πρόληψης που στοχεύουν στην αύξηση της κοινωνικοποίησης των μαθητών και της ανάπτυξης συναισθηματικών και μαθησιακών δεξιοτήτων έχουν δείξει μειώσεις των παραβατικών συμπεριφορών. Η έρευνα υποδηλώνει ότι οι πρακτικές αποκατάστασης μπορούν να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές προσεγγίσεις για την παρεμπόδιση προβλημάτων που οδηγούν σε παραπομπή στη διεύθυνση και επιβολή ποινών. Προσεγγίσεις που επικεντρώνονται στην αποκατάσταση του προβλήματος που προκαλείται από ένα πειθαρχικό περιστατικό στην τάξη, όπως ομαδικοί διάλογοι και διαμεσολάβηση μεταξύ θύματος και παραβάτη, φαίνεται να έχουν πολύ καλά αποτελέσματα.

Οι Anyon et al. παρουσίασαν μια μελέτη για τα σχολεία του Ντένβερ στο Κολοράντο. Η μελέτη περιλάμβανε 87,997 μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ήταν εγγεγραμμένοι σε 183 σχολεία κατά τη διάρκεια ενός ακαδημαϊκού έτους (2011-2012). Σύμφωνα με τη μελέτη αυτή η εφαρμογή μέτρων αποκατάστασης των προβληματικών συμπεριφορών και των θεραπευτικών παρεμβάσεων στη διαχείριση της κακής συμπεριφοράς των μαθητών, αντί της εφαρμογής ποινών αποκλεισμού από το σχολείο, οδήγησε σε μείωση των αποβολών σε ποσοστά που φτάνουν το 40% στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι τεχνικές που εφαρμόστηκαν ήταν η διαμεσολάβηση μεταξύ των μαθητών που εμπλέκονταν στο πρόβλημα, ο ομαδικός διάλογος στην τάξη, η εφαρμογή ποινών μέσα στο σχολείο (in school suspension) και τα συμβόλαια συμπεριφοράς μεταξύ των μαθητών. Τα ευρήματα έδειξαν ότι σημαντικός παράγοντας στην επίλυση των προβλημάτων ήταν η στάση των εκπαιδευτικών οι οποίοι πρέπει να διαχειρίζονται τις συγκρούσεις που προκύπτουν μέσα στην τάξη πριν παραπέμψουν τους μαθητές στο διευθυντή για την επιβολή ποινών. Τα πορίσματα της μελέτης δείχνουν επίσης ότι οι πειθαρχικές κυρώσεις στους μαθητές αυξήθηκαν με την επιβολή αυστηρότερων ποινών. Αυτό δείχνει ότι οι τακτικές "μηδενικής ανοχής" που επιδιώκουν να αποτρέψουν την κακή συμπεριφορά μέσω σκληρών συνεπειών, είναι λιγότερο αποτελεσματικές από τα διαβαθμισμένα συστήματα πειθαρχίας που αυξάνουν τις συνέπειες ανάλογα με τη σοβαρότητα των μαθητικών αδικημάτων. Επίσης οι μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ιδιαίτερα λόγω των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών του ηλικιακού σταδίου που βρίσκονται (εφηβεία), επιζητούν περισσότερη αυτονομία και ανταποκρίνονται καλύτερα σε στρατηγικές που τους εμπλέκουν σε διαδικασίες επίλυσης των διαφορών. Τέλος, τα ευρήματα υπογραμμίζουν την ανάγκη σχεδιασμού, υλοποίησης και δοκιμής προληπτικών παρεμβάσεων στην τάξη που μπορούν να μετριάσουν τα προβλήματα συμπεριφοράς και τις πειθαρχικές παραπομπές στη διεύθυνση. (Yolanda Anyon, 2014)

Συνεχίζοντας την προηγούμενη μελέτη οι Anyon et al. εξέτασαν εάν ορισμένες τεχνικές παρέμβασης και αποκατάστασης είχαν θετικά αποτελέσματα στο μαθητικό πληθυσμό του Ντένβερ. Μελετήθηκαν 9.921 αρχεία επιβολής ποινών από τα 180 σχολεία της περιοχής που φοιτούσαν 90.546 μαθητές το σχολικό έτος 2012-2013. Οι μαθητές μπορούσαν να επιλέξουν μεταξύ της επιβολής ποινής από τη διεύθυνση ή την παρακολούθηση μιας σειράς συναντήσεων (Restorative Interventions). Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων αυτών οι μαθητές συζητούσαν με τη βοήθεια ενός διαμεσολαβητή. Ο στόχος ήταν για όλους (συμπεριλαμβανομένου Θύματος και θύτη) να εκφράσουν τις απόψεις τους. Το σύνολο των δομημένων ερωτήσεων που χρησιμοποίησε ο διαμεσολαβητής, διευκόλυνε τα παιδιά να προβληματιστούν για τις πράξεις τους και να συνειδητοποιήσουν τις συνέπειες των πράξεων αυτών. Σκοπός των ερωτήσεων επίσης ήταν οι μαθητές να εκφράσουν τα συναισθήματά τους σε σχέση

με το περιστατικό, ώστε να δείξουν συμπάθεια ή κατανόηση. Τέλος, οι συμμετέχοντες ανέπτυξαν από κοινού ένα σχέδιο για την αποκατάσταση της βλάβης και την πρόληψη μελλοντικών περιστατικών έτσι ώστε οι υπεύθυνοι για την υπόθεση να αναλάβουν τις ευθύνες τους, να συνειδητοποιήσουν τι έκαναν για να μην το ξανακάνουν.

Οι συμφωνίες για την αποκατάσταση της βλάβης μπορούν να πάρουν πολλές μορφές και μπορεί να περιλαμβάνουν κοινωνική υπηρεσία ή αποκατάσταση των καταστροφών. Συνήθως οι συμφωνίες καταγράφονται και συμφωνούνται από όλους τους συμμετέχοντες στη διάσκεψη. Η έρευνα έδειξε ότι οι μαθητές που παρακολούθησαν συναντήσεις στις οποίες εφαρμόστηκαν αυτές οι τεχνικές τροποποίησης συμπεριφοράς στο πρώτο εξάμηνο, ενεπλάκησαν σε λιγότερα περιστατικά παραβατικών συμπεριφορών στο δεύτερο εξάμηνο και έλαβαν λιγότερες ποινές.

Με άλλα λόγια, η χρήση του προγράμματος στο σχολικό περιβάλλον ενίσχυσε την αρνητική σχέση μεταξύ της συμμετοχής στο πρόγραμμα παρέμβασης και των μεταγενέστερων παραπομπών στο διευθυντή. Αυτό υποδηλώνει ότι οι μαθητές που παρακολούθησαν αυτές τις παρεμβάσεις ανέπτυξαν περισσότερες κοινωνικές δεξιότητες και εμφάνισαν λιγότερες παραβατικές ή εναντιωματικές συμπεριφορές. Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους το προσωπικό των σχολείων έλαβε μέρος σε επιμορφωτικά σεμινάρια που έγιναν από κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους και αφορούσαν τεχνικές διαμεσολάβησης και διαχείρισης κρίσεων, ώστε το προσωπικό να είναι σε θέση να εφαρμόσει τις τεχνικές αυτές με τον καλύτερο τρόπο. Οι μελετητές επίσης έχουν υποστηρίξει ότι οι περιθωριοποιημένες ομάδες μαθητών θα μπορούσαν να επωφεληθούν περισσότερο από τέτοιες παρεμβάσεις, οι οποίες μπορούν να επικεντρωθούν στην οικοδόμηση σχέσεων μεταξύ των μαθητών, βοηθώντας έτσι στην επανένταξη τους. Η μελέτη υποδηλώνει ότι αυτές οι παρεμβάσεις μπορεί να είναι μια χρήσιμη εναλλακτική λύση στις ποινές και τις αποβολές, που δεν βελτιώνουν τη συμπεριφορά των μαθητών και οδηγούν στο σχολικό αποκλεισμό αυξάνοντας τη σχολική διαρροή. (Yolanda Anyon, 2016)

Οι παρεμβάσεις που αφορούν αποκλίνουσες συμπεριφορές είναι μακροχρόνιες και για να είναι αποτελεσματικές πρέπει να γίνουν στις πρώτες τάξεις του δημοτικού. Μια πειραματική μελέτη που έγινε από τους Betts, G. W. et al. (2014) παρουσιάζει τα αποτελέσματα ενός προγράμματος ενίσχυσης θετικής συμπεριφοράς σε μαθητές τρίτης και τετάρτης δημοτικού.

Το πρόγραμμα School-Wide Positive Behavioral Intervention and Supports (SWPBIS) είναι ένα εξαιρετικά δομημένο διετές πρόγραμμα που αποσκοπεί στη βελτίωση των αναγνωστικών ικανοτήτων και στη μείωση παραβατικών συμπεριφορών. Το (SWPBIS) παρέχει στους μαθητές τη δυνατότητα να αποκτήσουν την ικανότητα της αυτορρύθμισης και να αναπτύξουν κοινωνικές δεξιότητες που απαιτούνται για την επιτυχία στο σχολείο και είναι απαραίτητες για τον εντοπισμό συμπεριφορών που είναι αποδεκτές, τη διδασκαλία εναλλακτικών συμπεριφορών και την ενίσχυση της θετικής συμπεριφοράς. Το πρόγραμμα αυτό στόχο έχει να μειώσει την τιμωρία και να διδάξει τους μαθητές πώς να αντικαθιστούν τις επιθετικές ή παραβατικές συμπεριφορές με κοινωνικά επιτρεπτές πράξεις, αναπτύσσοντας θετικό κλίμα στο σχολείο.

Σε αυτή τη μελέτη συμμετείχαν όλοι οι μαθητές του ίδιου σχολείου για δύο συνεχόμενα έτη, 2010-2011, οι οποίοι μετά από την αξιολόγηση, διαπιστώθηκε πως χρειαζόνταν μέτρια, ήπια ή χαμηλή συμπεριφορική υποστήριξη. Οι συμμετέχοντες μαθητές κατά τη διάρκεια της μελέτης φοιτούσαν από την Τρίτη έως την Πέμπτη τάξη του δημοτικού και σύμφωνα με τις παρατηρήσεις

των δασκάλων 1) έκλεβαν, 2)έλεγαν ψέματα 3) παρουσίαζαν προβλήματα συμπεριφοράς, 4) ήταν απομονωμένοι από τους συνομηλίκους τους, 5)είχαν χαμηλό ακαδημαϊκό επίπεδο, 6)είχαν αρνητική στάση και 7) είχαν επιθετική συμπεριφορά. Το ηλικιακό εύρος των μαθητών ήταν 9 έως 13 ετών.

Μετά την εφαρμογή του προγράμματος παρατηρήθηκε βελτίωση της συμπεριφοράς των μαθητών με την πάροδο του χρόνου. Επιπλέον, παρατηρήθηκαν επίσης βελτιωμένα επίπεδα εκπαιδευτικής ανάγνωσης. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι πολλοί από τους μαθητές που φοιτούσαν στο σχολείο που έγινε η έρευνα προέρχονταν από χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Οι μελέτες δείχνουν ότι οι σπουδαστές από οικογένειες με λιγότερα οικονομικά πλεονεκτήματα έχουν λιγότερες επιδόσεις από τους συνομηλίκους με περισσότερα κοινωνικοοικονομικά πλεονεκτήματα (Baharudin & Luster, 1998, Jeynes, 2002, Eamon, 2005).

Στο σχολείο που έγινε η έρευνα όλοι οι μαθητές κλήθηκαν να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα SWPBIS ως αναπόσπαστο κομμάτι του προγράμματος σπουδών του σχολείου. Η πρόθεση ενός προγράμματος SWPBIS είναι να συνεχίσει να αυξάνει και να διδάσκει τις επιθυμητές συμπεριφορές ενώ μειώνει τις ανεπιθύμητες συμπεριφορές που παρεμβαίνουν στη μάθηση για όλους τους μαθητές. Τα προγράμματα αυτά αναπτύσσονται και εφαρμόζονται στο σχολείο για να δημιουργήσουν μια θετική προσέγγιση στην πειθαρχία, τη διαχείριση και την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων για τους μαθητές στα εκπαιδευτικά μας συστήματα. Ο καθορισμός κανόνων συμπεριφοράς που είναι σαφείς, απλοί, κατανοητοί και επικεντρωμένοι υποστηρίζουν περαιτέρω ένα ασφαλές, αξιοσέβαστο και υπεύθυνο σύστημα βασικών κοινωνικών αρχών για το σχολείο . Ο στόχος είναι πάντα να μειωθεί η τιμωρία και να δημιουργηθεί ένα θετικό σχολικό περιβάλλον για την αντικατάσταση της συμπεριφοράς των μαθητών . (Betts, 2014)

Οι Hill et al παρουσίασαν μια παρέμβαση διδασκαλίας κοινωνικών δεξιοτήτων βασισμένη στο μάθημα της γλώσσας που χρησιμοποιείται για την προετοιμασία των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με συναισθηματικές / συμπεριφορικές διαταραχές για την επιστροφή στο δημόσιο σχολείο. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν στο Alpha School που παρείχε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και εκπαίδευσης σε βίαιους και επιθετικούς μαθητές για περισσότερα από 20 χρόνια στο Omaha της Νεμπράσκα. Η παρέμβαση SSI (*social skills intervention*) είναι ένα εντατικό, κοινοτικό πρόγραμμα που απευθύνεται σε παραβατικούς νέους ηλικίας 5 έως 21 ετών που δεν έχουν ανταποκριθεί σε θετικές υποστηρικτικές συμπεριφορές και προγράμματα παρέμβασης, στα πλαίσια των δημόσιων σχολικών θεραπειών και που διαφορετικά θα τοποθετούνταν σε εγκαταστάσεις κράτησης ανηλίκων.

Η παρέμβαση SSI (*social skills intervention*) χρησιμοποιείται για την αποκατάσταση των ελλειμμάτων κοινωνικών δεξιοτήτων. Χρησιμοποιώντας δραστηριότητες που βασίζονται στη γλώσσα, η παρέμβαση SSI αντικαθιστά τις επιθετικές συμπεριφορές με κοινωνικά επιθυμητές λεκτικές συμπεριφορές . Η συμμετοχή απαιτεί από τους μαθητές να (α) διαβάζουν και να απομνημονεύουν τις δεξιότητές τους, (β) να καθορίζουν τις δεξιότητές τους, (γ) να μιμούνται δεξιότητες μοντέλων, (δ) να συμμετέχουν και να διεξάγουν δραστηριότητες ρόλων, (ε) να συζητούν και να εφαρμόζουν αυτά που έμαθαν στο σπίτι.

Σε όλη τη διάρκεια των προγραμμάτων τους, οι μαθητές κλήθηκαν από τους δασκάλους τους να χρησιμοποιήσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες ως μια ισχυρή εναλλακτική λύση στην επιθετικότητα και τη βία. Η παρέμβαση ήταν καθημερινή και είχε διάρκεια 50 λεπτά. Οι 23 συμμετέχοντες κυμαίνονταν σε ηλικία από 11 ετών έως 17 ετών. Όλοι οι συμμετέχοντες παρουσίαζαν συναισθηματικές και συμπεριφορικές διαταραχές σύμφωνα με τα τεστ των σχολείων τους. Οι μαθητές

χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες ανάλογα με το χρόνο της παρέμβασης (κάτω των 2 ετών, 2 έως 3 έτη και άνω των 3 ετών). Αυτή ήταν μία μακροχρόνια πολύ καλά δομημένη και σταθερή παρέμβαση που εφαρμόστηκε από πολύ καλά καταρτισμένο προσωπικό. Τα αποτελέσματα της ήταν πολύ ενθαρρυντικά. Όλοι οι μαθητές παρουσίασαν βελτίωση στις κοινωνικές τους δεξιότητες και ανέπτυξαν ικανότητες αυτοελέγχου. (John W. Hill, 2005)

4. Συμπέρασμα

Το σχολείο πρέπει να ασχοληθεί συστηματικά με τα προβλήματα που δημιουργούν οι αποκλίνουσες συμπεριφορές των μαθητών. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι ενημερωμένοι και επιμορφωμένοι, για να είναι σε θέση να διαχειρίζονται τέτοιες καταστάσεις. Σε παγκόσμια κλίμακα μέρος της παιδαγωγικής ευθύνης των εκπαιδευτικών είναι η συστηματική ενασχόληση με θέματα επιθετικότητας, φιλονικιών και συγκρούσεων μεταξύ των παιδιών στο σχολείο. Φαινόμενα τέτοιου είδους πρέπει να αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερη προσοχή. Προγράμματα παρέμβασης που βασίζονται στο συμπεριφορισμό και τη μίμηση προτύπων είναι αποτελεσματικότερα στις πρώτες τάξεις του δημοτικού, ενώ για μεγαλύτερες βαθμίδες οι πιο αποτελεσματικές μέθοδοι βασίζονται στην εμπλοκή των εφήβων, στη διαπραγμάτευση και τη λήψη αποφάσεων με τη συναίνεση όλων των μαθητών.

Το σχολείο μπορεί με ποικίλες εξωδιδασκτικές δραστηριότητες μέσα σε ασφαλές κλίμα να καλλιεργήσει την ικανότητα στους μαθητές να δρουν υπεύθυνα και να αναπτύξουν θετικά πρότυπα κοινωνικών αλληλεπιδράσεων.

Τέλος, τα προγράμματα πρόληψης βοηθούν τους μαθητές να μην εκδηλώνουν αποκλίνουσες συμπεριφορές, καλλιεργώντας ένα θετικό και υποστηρικτικό κλίμα για τις ανάγκες των μαθητών. Τα επιτυχημένα προγράμματα είναι καλά δομημένα και μακροχρόνια, τροποποιούν τη συμπεριφορά και εφοδιάζουν τους μαθητές με κοινωνικές δεξιότητες και ακαδημαϊκά προσόντα.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Καλαντζή-Αζίζη, Α. (1985). *Εφαρμοσμένη Κλινική Ψυχολογία στο Χώρο του Σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Κανδαράκης, Α. (2004). *Συνυπάρχουν οι μαθησιακές δυσκολίες με τα προβλήματα συμπεριφοράς. Θεωρητική διερεύνηση- Πρακτική Αντιμετώπιση*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Κουρκούτας, Η. (2007). *Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά: Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μάνος, Μ. (1998). *Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κανδαράκης, Α. (2004). *Συνυπάρχουν οι μαθησιακές δυσκολίες με τα προβλήματα συμπεριφοράς. Θεωρητική διερεύνηση- Πρακτική Αντιμετώπιση*. Αθήνα: Σαββάλας
- Πουρσανίδου, Ε. (2016). Προβλήματα συμπεριφοράς στην τάξη και παρέμβαση του δασκάλου. *Έρευνα στην εκπαίδευση*(Τεύχος 1), σσ. 62-75. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/hjre.9380>
- Χατζηχρήστου, Χ. Γ. (2011). *ΣΧΟΛΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ*. ΑΘΗΝΑ : ΤΥΠΩΘΗΤΩ, ISBN 978-960-402-407-0.
- Χρηστάκης, Κ. (2010). Προβλήματα συμπεριφοράς στη σχολική ηλικία: Τάσεις και προοπτική, [http://www.dyslexia\[110\]goneis.gr/view.asp?ItemID=57&ns=1&mcid=9&cid=23&scid=16&page=6](http://www.dyslexia[110]goneis.gr/view.asp?ItemID=57&ns=1&mcid=9&cid=23&scid=16&page=6).

Ξένη Βιβλιογραφία

- Anyon, Yolanda & Jenson, Jeffrey & Altschul, Inna & Farrar, Jordan & Mcqueen, Jeanette & Greer, Eldridge & Downing, Barbara & Simmons, John. (2014). The persistent effect of race and the promise of alternatives to suspension in school discipline outcomes. *Children and Youth Services Review*. 44. 379–386. 10.1016/j.childyouth.2014.06.025.
- Anyon, Yolanda & Gregory, Anne & Stone, Susan & Farrar, Jordan & Jenson, Jeffrey & Mcqueen, Jeanette & Downing, Barbara & Greer, Eldridge & Simmons, John. (2016). Restorative Interventions and School Discipline Sanctions in a Large Urban School District. *American Educational Research Journal*. 53. 1663–1697. 10.3102/0002831216675719.
- Betts, G. W. et al. (2014). Improving Behavior and Reading Levels: Students' Response to Two Years of Participation in a Teacher Administered Elementary Level School-Wide Positive Behavioral Interventions and Supports Program. *Creative Education*, 5, 533-541. <http://dx.doi.org/10.4236/ce.2014.58063>
- David M. Fergusson, J. H. (1995). Early Disruptive Behavior, IQ, and Later School Achievement and Delinquent Behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, pp. 183-199.
- John W. Hill, K. L. (2005, December 1). A Retrospective Examination of Social Skills, Linguistics, and Student Outcomes. *Emotional/Behavioral Disorders*. doi:<https://doi.org/10.1177/15257401050270010401>

Keith McBurnett, P., Benjamin B. Lahey, P., Paul J. Rathouz, P., & Rolf Loeber, P. (2000, January).
Low Salivary Cortisol and Persistent Agression in Boys Referres for Disruptive Behavior.
American Medical Association, pp. 38-43.